

A Könyvtári Intézet első öt éve – 2000–2005

DIPPOLD Péter

Húsz év egy ember életében hosszú idő, de még egy intézmény esetében is számadásra csábít. Különös érzés visszautazni az időben és teljesíteni a felkérést: írjam meg igazgatóságom öt évének összefoglalóját. A korszakra vonatkozó dokumentumok áttekintése után az első érzésem az volt, hogy rendkívül sok „rendszer váltó” esemény történt ebben az időszakban. Rögtön utána pedig az, hogy húsz év alatt mennyi minden változott a könyvtárügyben, hogyan tolódtak el a prioritások, és a jelenből nézve ma már könnyű kiszűrni a jó irányokat és a zsákutcákat is.

A könyvtárügy helyzete 2000–2005 között¹

Erre az időszakra a jogszabályi háttér teljessé tételére való törekvés nyomta rá a bélyegét. A szakma éppen csak túl volt az 1997-es törvény megalkotásán és elfogadásán, sorra jelentek meg a követő jogszabályok, munkabizottságok dolgoztak szakmai tartalmuk kialakításán.

Az IKT fejlesztések jelentették azt az alapot, amelyre építve a könyvtárak „sziget-szerű” működését felváltotta a hálózatosodás, ami lehetővé tette az országos szolgáltatások rendszerének a kialakítását, távlatilag és összességében a könyvtári tevékenység és a rendszer potenciáljának gyökeres megváltozását.² A Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma 1998–2000 között három hullámban írt ki pályázatot közgyűjtemények és közművelődési intézmények számára közel egy milliárd forint értékben.³ Szintén az informatika fejlődése tette lehetővé az országos szolgáltató rendszerek kialakítását: erre az időszakra esnek – többek között – a Magyar Országos Közös Katalógus (MOKKA) és az Országos Dokumentum-ellátási Rendszer (ODR) fejlesztések első lépései. Persze az informatikai alapok csak a kereteket biztosították, a megfelelő szakmai koncepciók kialakítása rendkívül mozgalmas és kreatív munkát jelentett a könyvtárosoknak.

Bár a minőségügyi gondolkodás gyökerei a megelőző évtizedben már felfedezhetők, a 2000–2005 közötti időszakban jelentek meg hangsúlyosabban. A könyvtárügy első stratégiai ciklusa (1998–2002) után a második (2003–2007) már külön munkabizottságot hozott létre a minőségbiztosítási tevékenységek fejlesztéséhez. Ekkor alakult ki a kisteleplési könyvtárak fejlesztésének koncepciója, ami később a Könyvtárellátási Szolgáltatási Rendszer megalakulásával és működésével vált valósággá.

A szakirodalom kevésbé tér ki erre, de a könyvtári (és közgyűjteményi) digitalizálási tevékenység alapjai is erre az időszakra tehetőek.

A rendkívül mozgalmas, változatos és izgalmas öt esztendő történései természetesen még vázlatos formában sem tekinthetők át ezen szűk keretek között. Ugyanakkor nem feledhető, hogy a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumának Könyvtári Osztálya, élén *Skaliczki Judittal*, rendkívül sokat tett az igazán gyökeres változtatások megvalósulásáért. A gyepült végig kézben tartva kezdeményezték, irányították, ellenőrizték és számon kérték a könyvtári rendszer különböző szervezeteinek és intézményeinek munkáját.

Az Intézet szervezeti átalakítása

„A Könyvtári Intézet nevében és feladatkörében is új intézmény. Személyi állománya jelenleg a jogelőd, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ munkatársaira épül. A könyvtáros szakmának aligha van Magyarországon olyan művelője, aki ne került volna valamilyen módon kapcsolatba a KMK-val, olyan széles körű tevékenységet folytatott.”⁴ – mondtam egy interjúban az azóta közülünk eltávozott *Vajda Kornélnak*. A feladat bonyolult volt, mert a fenti idézetből is kiolvasható az alapozás és az átalakítás kettős kötelezettsége, amiből jobb esetben az egyik is elég. Egy intézmény tevékenységének átalakítása alapvetően két módon mehet végbe: gyökeres változások határozott, gyors megvalósításával, vagy ezzel elmentésen lassan, türelmesen, folyamatos egyeztetéssel és építkezéssel. Bár elvileg vezetői stílusom és személyiségem a második megoldás felé hajlik, az első időszakban bizony sokszor kellett gyors és kemény döntéseket hozni, egyszerűen nem volt idő a hezitálásra. Ezt követelte a fenntartó minisztérium, a befogadó OSZK és az intézet munkatársi gárdája is annak érdekében, hogy minél hamarabb kialakuljanak az új intézményi keretek. Részben új nevekkkel és tartalommal hoztuk létre a Könyvtári Intézet négy osztályát: a Szervezési és elemző osztályt, az Oktatási

osztályt, a Gyűjteményépítési információs osztályt valamint a Könyvtártudományi Szakkönyvtárat. 2001 februárjától az osztályvezetői pályázatok kiírásával kialakult az intézet új vezetői gárdája is: az osztályvezetők *Bartos Éva*, *Fehér Miklós*, *Hölgyesi Györgyi* és *Rácz Ágnes* lettek.

Ahogy az lenni szokott, az átszervezés után megnyugodtak a kedélyek, és kialakult a hétköznapi munkarend. Nagy ambícióval és lelkesedéssel fogtunk hozzá a munkához. A részben új vezetők felvették az iramot, tapasztalataik és ötleteik nagyban hozzájárultak az intézet újraindításához.

Az intézet tevékenysége 2000–2005 között

Ahhoz, hogy a Könyvtári Intézet megismertesse és elfogadtassa magát a könyvtárügy szereplőivel, az első évben a személyes kapcsolatok kialakítása volt az egyik legfontosabb feladat. Az Intézet vezetője és munkatársai bejárták az országot, részt vettek szinte minden jelentős rendezvényen. Kialakítottuk az új honlapot, ami sok éven át fontos információk forrásává vált a könyvtárak számára, és elkészült az intézet stratégiai terve is.

Ha egy pillanatra visszatérünk a könyvtárügy korszakbeli helyzetéhez, azt mondhatjuk, hogy az Intézet a fő tevékenységek közül szinte mindegyikben szerepet vállalt. Öt év munkáját egy rövid írásban nehéz összegezni, ezért az Intézet akkori szerkezetének megfelelően kiemelek néhány témát a sok közül, ahol úgy érzem, sikerült eredményeket elérni, vagy legalább részt venni az alapozásban.

Kutatási és elemző tevékenység

A Könyvtári Intézet három témakörben végzett alaputatást:

- a kisteleplések könyvtárellátási helyzete (az akkori helyzet, illetve az oda vezető út),
- a kisteleplési szolgáltatási, ellátási formák a nemzetközi gyakorlatban,
- az ellátórendszerek vizsgálata.

Az időközben megalakult stratégiai munkabizottság (ennek munkatársunk révén az Intézet is tagja volt) felhasználta a befejezett kutatások eredményeit.

Az olvasásszociológiai kutatások keretében a cigányság könyvtárhasználatát, a könyvtárak kulturális integráló szerepét, helyét, lehetőségeit és felelősségét vizsgálták kollégáink, amelynek eredményei 2004-ben egy kötetben meg is jelentek.⁵ Befejeződött a 2001-ben megkezdett, középiskolásokat érintő olvasási és művelődésszociológiai vizsgálat, melyről

2003-ban *Háttal a jövőnek?* címmel önálló kötet jelent meg *Nagy Attila* tollából.⁶

Itt szeretnék egy kicsit részletesebben foglalkozni egy olyan kutatással, amelynek eredményei szinte észrevétlenül épültek be a közgyűjteményi digitalizálás megalapozásába.⁷ A Könyvtári Intézet 2003 februárjában felkérést kapott az Informatikai és Hírközlési Minisztériumtól a *Kutatás a magyar kulturális közvagyron felmérésére: őrzési helyek, mennyiségek, digitalizálhatóság, ütemezhetőség, költségigény* című tanulmány megírására. Az Intézet a feladat elvégzését a Neumann János Digitális Könyvtár és Multimédia Központtal mint alvállalkozóval vállalta. A projektet *Tószegi Zsuzsanna, Dippold Péter* és *Fehér Miklós* vezette.

A feladat végrehajtására három munkacsoport alakult a digitalizálandó dokumentumok tipizálására, a mennyiségi felmérés megszervezésére, valamint a technológiai kérdések számbavételére. A munkában 22 kulturális közvagyonnal kapcsolatban álló intézmény 36 szakembere vett részt. A vizsgálat a következő területekre terjedt ki: könyvtári, levéltári, múzeumi gyűjtemények; ingatlanörökség; audiovizuális (film-, videó- és hang-) archívumok.⁸ A tanulmány része volt négy európai ország, az Egyesült Királyság, Finnország, Észtország és Csehország digitalizálási programjairól készített összefoglaló is.⁹ A nagyon szoros munkaszervezéssel, öt hónap alatt elkészült tanulmány kikerült az akkortájt megalakult Nemzeti Digitális Adattár és Archívum honlapjára, de hogy a későbbi kezdeményezésekben milyen módon hasznosult, arról nincs tudomásom.

A Szervezési és elemző osztály sokrétű tevékenységét *Fehér Miklós* osztályvezető irányította.

Az állománygyarapítási tanácsadó szolgáltatás átalakítása

2003 végéig a Könyvtári Intézet Gyűjteményépítési információs osztálya szerkesztette az *Új Könyvek* című állománygyarapítási tanácsadó kiadványt, amelynek rendszeresen évi 26 száma jelent meg, és a legteljesebb áttekintést nyújtotta a hazai könyvtermésről. A könyvtárak állománygyarapítási, beszerzési szempontjait szem előtt tartó tartalmi értékeléseivel nagymértékben segítette a könyvtárak állományépítési munkáját. A recenziókhöz korábban az OSZK készítette el a bibliográfiai rekordokat, ezt a szerződést azonban megszüntették, így a KELLO ettől kezdve maga készítette el a leírásokat, 2004-től pedig a recenziókat is.

A tevékenységében átszervezett Gyűjteményépítési

információs osztály 2004-től főleg a könyvtári állománymenedzsment kérdéseivel foglalkozott: többek között problémafeltárási vizsgálatot végeztek az ODR működésével kapcsolatban, elindították a főléspéldányok közzétételére szolgáló webes felületet, állománygyarapítási portált hoztak létre, számbavették a fogyatékkal élők számára elérhető eszközöket. Az osztály átszervezését és az új profil kialakítását *Hölgyesi Györgyi* osztályvezető vezényelte le.

A minőségbiztosítás eredményeinek hazai elterjesztése

Erre az időszakra tehető a minőségbiztosítás „felfutása” a könyvtári rendszeren belül. Létrejött a teljesítménymérési munkabizottság, ami létrehozta a *Telesítménymutatók a magyar könyvtári rendszerben. Ajánlás a könyvtári teljesítménymutatók alkalmazására az MSZ ISO 11620:2000 szabvány alapján* című dokumentumot. A bizottság feladata volt a továbbiakban a teljesítménymérés, a partnerközpontúság és a folyamatszabályozás könyvtári gyakorlatának kialakítása, szemléltetése, bemutatása, terjesztése, a továbbképzések szervezése, valamint a témában kutatások kezdeményezése. Elsősorban előadások és tréningek formájában, de megszervezésre került a Minőségmenedzsment Műhely is, amely széles körben népszerűsítette a minőségügyi fejlesztéseket. Az Intézet minőségbiztosítási tevékenységét *Vidra Szabó Ferenc* fogta össze. A *Könyvtári Minőségfejlesztés 21* (a NKÖM Könyvtári Főosztálya által indított) projektben az intézet koordinátori, illetve tanácsadó szerepet vállalt. Elindult a Könyvtári Intézet belső minőségbiztosítási programja, és ekkor készült el az a tanulmány, amely három városban (Egerben Szolnokon és Debrecenben) vizsgálta a könyvtárak marketingtevékenységét.¹⁰

Az intézet képzési-oktatási tevékenysége

A képzési tevékenység már a Könyvtártudományi és Módszertani Központban is meghatározó szerepet játszott, ez a súlypont a Könyvtári Intézetben is megmaradt. *Bartos Éva* személyében jól ismert és tapasztalt szakember került az osztály élére, aki mind a szervezésben, mind az országos koordinálásban és a konkrét tanfolyamok lebonyolításában is részt vett. Figyelve a felsőoktatás átalakulásának folyamatát (a bolognai rendszert ekkor vette át a magyar felsőoktatás) rendszeres fórumot biztosítottunk a képzőhelyeknek „tanszékek együttműködési fóruma” néven, ahol évente 1–2 alkalommal megvitathatták az éppen aktuális kérdéseket (köztük azt a vészhelyzetet, amikor

felmerült az önálló könyvtárosképzés megszüntetése is). Az iskolarendszeren kívüli (könyvtáros-asszisztens) képzés intézményeivel szoros műhelykapcsolat alakult ki.

Az Intézet tankönyvsorozatokot is kiadott (*Az iskolarendszeren kívüli könyvtári szakképzés füzetei, Továbbképzés felsőfokon*), hagyományos képzési és gyakorló anyagokat (példatárak, feladatgyűjtemények), vizsgafeladatokat, tesztek, oktatási segédleteket dolgozott ki és juttatott el a különböző képzőhelyekre. Mindezek mellett az intézet számtalan akkreditált tanfolyamot szervezett és kétféle OKJ-s képzést folytatott (asszisztens és számítógép-kezelői tanfolyamok).

A Könyvtártudományi szakkönyvtár

A szakkönyvtár feladat- és gyűjtőköre az időszakban némileg átalakult, illetve kiegészült. Helyet kapott benne az Európai Könyvtörténeti Gyűjtemény, és ezzel együtt a Kárpát-medence könyvtörténeti bibliográfiája összeállításának feladata is ide került. A kurrens cikkbibliográfiai munkálatok a MANCI adatbázisban folytak, amely negyedévenként frissítve tartalmazta a könyvtár- és tájékoztatástudomány magyar cikkeirodalmát teljességre törekedve, külföldi cikkanyagát pedig válogatva. Továbbra is a Szakkönyvtár készítette a *Könyvtári Figyelő* című negyedéves folyóiratot, *A Magyar Könyvtári Szakirodalom Bibliográfiáját* (MAKSZAB), valamint a *Hungarian Library and Information Science Abstracts* (HLISA) című referáló lapot. A Könyvtörténeti és Könyvtártudományi Szakkönyvtár munkáját Rácz Ágnes irányította.

Áttekintve az intézet 2000–2005 közötti munkáját, szubjektív megítélésem szerint jó úton indult el az intézmény. Utódaim később természetesen hozzátették az egyéniségüknek, szaktudásuknak, tapasztalataiknak megfelelő plusz tevékenységeket, és ennek köszönhetően köszönhetjük most az eredményes, húsz éves Könyvtári Intézetet.

Jegyzetek és irodalmi hivatkozások

1. SKALICZKI Judit. A rendszerváltás könyvtárügyétől a könyvtárügy rendszerváltásáig. Budapest: Könyvtári Intézet, 2011. 159 p. (Továbbképzés felsőfokon). ISBN 978-963-201-638-2. A részletes könyvtárpolitikai ismertetés tartalmazza a 2000–

2005 közötti korszak eseményeit is. Hozzáférhető pdf-ben is: <https://mek.oszk.hu/10900/10913/> [Megtekintve: 2020. 05. 12.]

2. SENNYEY Pongrácz – KOKAS Károly. Könyvtárak a háálózatban: Hogyan változtatta/változtatja meg a könyvtárak jelenét és jövőjét a számítógépes világhálózatba kerülés? == Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 58. (2011) 10., p. 419-429. ISSN 0041-3917
3. SKALICZKI i.m. 76. p.
4. DIPPOLD Péter. „...a szakma nagy várakozással tekint a Könyvtári Intézetre...”: Beszélgetés dr. Dippold Péterrel, a Könyvtári Intézet igazgatójával. [Riporter] VAJDA Komél. == Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 9. (2000) 10., p. 3. ISSN 1216-6804
5. NAGY Attila – PÉTERFI Rita, szerk. A feladatra készülni kell: A cigányság kulturális beilleszkedése és a közkönyvtár. Budapest: OSZK, Gondolat, 2004. 244 p. (Nemzeti téka). ISBN 963 200 486 8
6. NAGY Attila. Háttal a jövőnek?: Középközelgések olvasás- és művelődésszociológiai vizsgálata. Budapest: OSZK, Gondolat, 2003. 217 p. ISBN 963-200-472-8
7. A magyar kulturális közvagyron feltérképezése [elektronikus dok.]: Őrzési helyek, típusok, mennyiségek, digitalizálhatóság, ütemezhetőség, költségigény: 2003. október. [Budapest]: Országos Széchényi Könyvtár Könyvtári Intézet, Neumann János Digitális Központ és Multimédia Központ, [2003]. 184 p. Hozzáférhető: <https://mek.oszk.hu/20500/20517/20517.pdf> [Megtekintve: 2020.05.12.]
8. DIPPOLD Péter. A magyar kulturális közvagyron digitalizálási prioritásainak feltérképezése: Egy felmérés tanulságai. == Magyar Könyvtárosok VI. Világtalálkozója. Budapest, Könyvtári Intézet, 2004. p. 21-26. ISBN 963-201-614-9
9. A tanulmánynak ez a része később aktualizált és kiegészített formában kötetben is megjelent: HEGYKÖZI Ilona, összeáll. Digitalizálási stratégiák: Szakirodalmi szemle. Budapest, Könyvtári Intézet, 2005. 93 p. (EuroTéka). ISBN 963-201-621-1. Digitális verziója hozzáférhető: <http://mek.oszk.hu/10500/10595/10595.pdf> [Megtekintve: 2020. 05. 12.]
10. VIDRA SZABÓ Ferenc – PÉTERFI Rita. Félelmek és szükségesszerűségek: Egy könyvtári marketingvizsgálat tanulságai. == Könyvtári Figyelő, Ú.f. 14. = 50. (2004) 3., p. 525-545. ISSN 0023-3773. További hozzáférés weblapról: <https://epa.oszk.hu/00100/00143/00052/vidra.html> [Megtekintve: 2020. 05. 12.]